

TÓTH FERENC

A KÉPZŐMŰVÉSZETI KÖZGYŰJTEMÉNYI RENDSZER KIALAKULÁSA PULSZKY FERENC MŰZEUMIGAZGATÓSÁGA IDEJÉN¹

az intézménybe került és megőrzött képzőművészeti tárgyak a múzeum különböző táraiban lettek szétszétva

Igazgatói kinevezésével, 1869. március 4-én Pulszky Ferenc nemcsak az ország egyik legjelentősebb közintézményének az irányítását vette át: a Nemzeti Múzeum az országnak „a” nemzeti közgyűjteménye volt. A század első kétharmadát felölelő története során az intézménybe került és megőrzött képzőművészeti tárgyak a múzeum különböző táraiban lettek szétszétva. A plasztikai alkotásoknak – a kulturális és történelmi vonatkozású tárgyi emlékek között – kezdettől fogva az Érem- és Régiségtár adott helyet. A Képtár gyűjteményi magját a Pyrker-képtár, a Jankovich-gyűjtemény festményanyaga, valamint az osztályon belül 1846-ban alakított Nemzeti Képcsarnok alkotta. A metszetanyagot a Könyvtár kezelte mint egyik segédgyűjteményét.²

a mintát a londoni fejlemények jelentették, amelyekről az emigrációs éve alatt közvetlen tapasztalatokat szerzett

IA Nemzeti Múzeum szervezeti megújításához Pulszky Ferenc számára a mintát a londoni fejlemények jelentették, amelyekről az emigrációs éve alatt közvetlen tapasztalatokat szerzett. Középről szemlélhette a londoni múzeumok szakosodásának, a három nagy gyűjteményre tagozódó intézményrendszer kialakulásának folyamatát. 1838-ban – első londoni utazása után két évvel – nyílt meg a National Gallery épülete, és 1857-ben a South Kensington Museum, a későbbi Victoria and Albert Museum.³ Az így kialakult londoni hármas gyűjteményi struktúrában a British Museum az emberiség szellemi és tárgykultúráját megőrző és bemutató gyűjteménnyé vált. A National Gallery brit műveket is magába foglaló általános festészettörténeti képtárként alakult meg, és az 1850-es évekre a világ egyik leggazdagabb itáliai művészeti anyagával bírt.⁴ Az ipari formatervezési és kézműves termékek gyűjteményének szentelt South Kensington Museumba kerültek – a Government School of Designnal történő társulását követően – ez utóbbi oktatási céllal létrehozott gipszöntvényei és díszítőművészeti alkotásai,

a British Museum az emberiség szellemi és tárgykultúráját megőrző és bemutató gyűjteménnyé vált

A British Museum egyiptomi csarnoka, illusztráció
Forrás: Joseph Mead: London Interiors: A grand national exhibition. II. London, 1841-44

ezzel a múzeum profilja az építészet egyetemes történetével egészült ki.

- ¶ Kinevezését követően Pulszky Ferencnek a British Museum példájából kiindulva, a kreatív alkotóosztón általános történelmi fejlődését előtérbe állító elképzelését elvben a Nemzeti Múzeum természeti kincseket is magába foglaló komplex gyűjteményi struktúrájával, a gyakorlatban pedig azokkal a fizikai nehézségekkel kellett összhangba hoznia, amelyek a múzeum gyűjteményeinek dinamikus fejlődésével jártak.

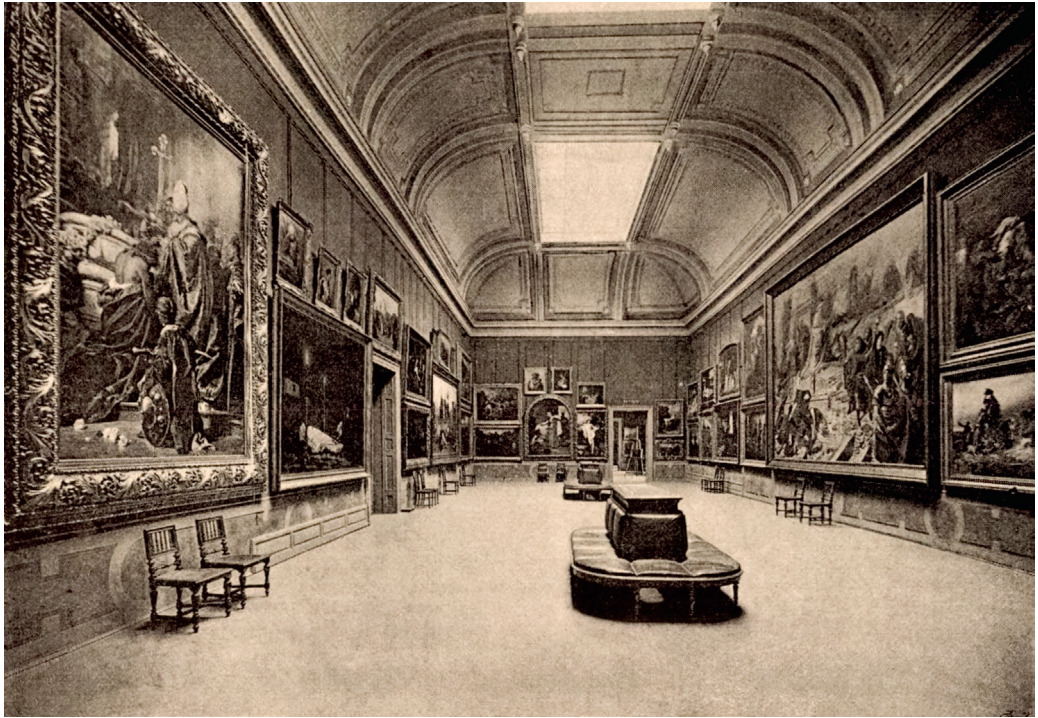
A KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNYEK ÁTSZERVEZÉSE

Múzeumi Képtár – Országos Képtár

- ¶ Pulszky múzeumigazgatói karrierjének elindulásával egy időben következett be a magyarországi művészeti közgyűjtemények alakulásában a legnagyobb fordulat. Miután Esterházy (III.) Pál herceg halálát követően felvetődött a családi képtár eladásának szükségessége, maga Pulszky is több fórumon erélyesen fellépett annak érdekében, hogy a páratlan értékű gyűjteményt az állam vásárolja meg.⁵ A tárgyalások eredményeként 1871-ben megkötött vételi szerződést az országgyűlés törvényben szentesítette. Az Esterházy-képtár kezelésére megalakított Országos Képtár az állami költségvetésben az első évtől kezdve önálló tételként szerepelt, de voltaképpen a Nemzeti Múzeum fiókintézményeként működött. Pauler Tivadar kultuszminiszter a Nemzeti Múzeum igazgatóját bízta meg azzal, hogy az Országos Képtár szervezését átvegye, és elindítsa gyűjteményeinek leltározását.⁶

- ¶ A két képzőművészeti gyűjtemény egyidejű létezése hamarosan felvetette a múzeumi képtár gyűjtőkörének felülvizsgálatát. Pauler Tivadar 1872-ben szakértői bizottságot hívott össze az ország közgyűjteményeinek és állapotuknak a felmérésére. A bizottság két év múlva benyújtott jelentésében a gyűjtemények átrendezését javasolta.⁷ A testület véleményét ismételte meg Pulszky Ferenc a *Budapesti Szemlé*ben 1875-ben megjelent írásában.⁸

az Esterházy-képtár kezelésére megalakított Országos Képtár az állami költségvetésben az első évtől kezdve önálló tételként szerepelt, de voltaképpen a Nemzeti Múzeum fiókintézményeként működött

A Nemzeti Múzeum Képtára, 1888 körül
Forrás: *Magyar Salon*, 1888

a régi festészeti anyag a múzeumi Képtárból az Országos Képtárba, az újabbak pedig onnan ide lettek átszállítva

egy olyan galéria felépítését helyezte kilátásba, amely a Nemzeti Múzeum festményeinek befogadására is megoldást jelent

¶ 1875-ben megkezdődött a két képtár anyagának átrendezése: gyűjtőkörük az 1800-nál meghúzott időbeni válaszhatár mentén különült el, így a régi festészeti anyag a múzeumi Képtárból az Országos Képtárba, az újabbak pedig onnan ide lettek átszállítva. Még ezt megelőzően az Érem- és Régiség-tárból 1870-ben a modern szobrok (hazaiak és nemzetköziek) a múzeumi Képtár anyagába kerültek át.⁹ A múzeumigazgató elképzeléseiben már a kezdeti időszakban kirajzolódott az is, hogy a képzőművészeti anyag megosztása – a Nemzeti Múzeum Képtára és az Országos Képtár párhuzamos működése – csak ideiglenes megoldás lehet. Egy képviselőházi felszólalásában 1872-ben kifejtette, hogy az Akadémia épülete csupán átmeneti otthont jelent az Esterházy-képtár elhelyezésére, és egy olyan galéria felépítését helyezte kilátásba, amely a Nemzeti Múzeum festményeinek befogadására is megoldást jelent.¹⁰

¶ A Nemzeti Múzeum Képtárának vásárlások útján történő gyarapítására a legfőbb és sokáig szinte kizárólagos terepet a Képzőművészeti Társulat tárlatai jelentették. Miután a Régiségtár és a Természeti Tár számára a központi költségvetés 1870-től biztosított éves keretet a gyűjteményeik gyarapítására, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak 1871-ben sikerült elfogadtatnia, hogy a költségvetésben a Képtár számára is évente ötezer forint legyen elkülönítve.¹¹ Ez az összeg azonban kizárólag a társulat kiállításain szereplő művek megvételére volt fordítható. A Nemzeti Múzeum számára történő (vagyis „állami”) vásárlásokra a társulat művásárló bizottsága tett javaslatot, amit a művészeti kérdésekben a döntések előkészítésére 1871-ben létrehozott Képzőművészeti Országos Tanács terjesztett fel a miniszternek.¹² A bizottság javaslatait a tanács szinte minden esetben változtatás nélkül elfogadta. A múzeum számára kedvező döntéseket segítette, hogy a Képzőművészeti Társulat elnöki tisztét – emigrációból való hazatérésétől, 1866-tól 1879-ig – maga Pulszky Ferenc töltötte be. A tanács elnökhelyetteseként e testület döntéseinél ugyancsak részt vett. Mindez kiegészült azzal, hogy 1874-től egészen 1897-ben bekövetkezett haláláig a magyarországi múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője volt. Ezek

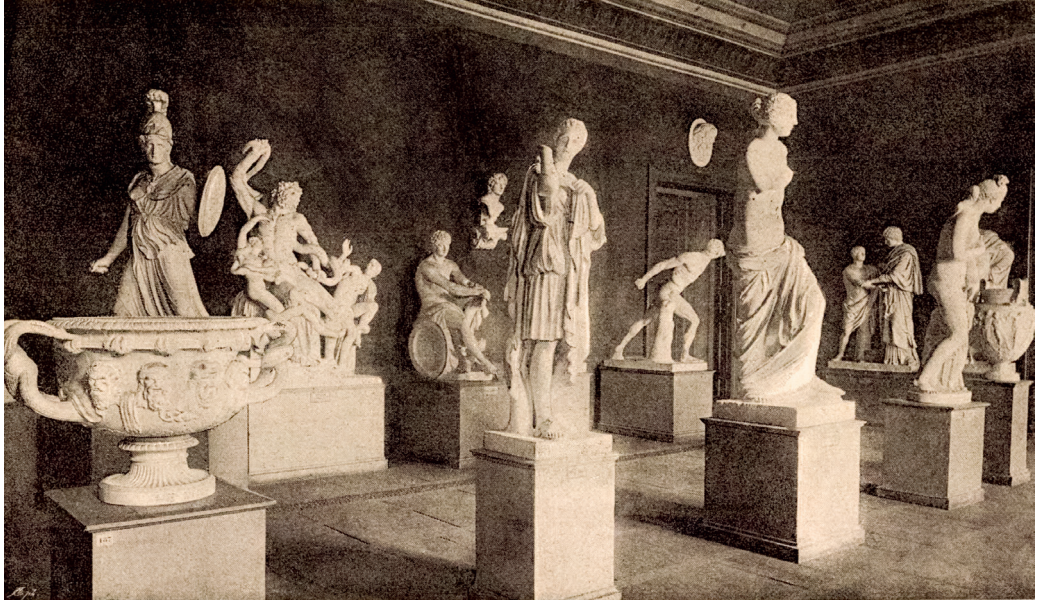
a tisztségek gyakorlatilag szabad kezet biztosítottak a Nemzeti Múzeum számára a közgyűjteményi szerzeményezésben, másrészt Pulszky saját céljai megvalósításához is teljes rálátást és intézkedési jogkört nyújtottak a hazai múzeumi hálózat kiépítése során.

Régiségtár – Iparművészeti Múzeum

a Régiségtár gyűjtési körében maradtak. Pulszky Ferenc, valamint a Régiségtár két újonnan kinevezett szakembere, Rómer Flóris és Hampel József munkatársi együttműködése mérföldkő volt a Nemzeti Múzeum történetében

¶ A kiegészítést követő években a plasztikai művek – illetve az 1870-ben történt átcsoportosítást követően most már csak az 1800 előtt készült alkotások – az egyéb tárgyi emlékekkel együtt a Régiségtár gyűjtési körében maradtak. Pulszky Ferenc, valamint a Régiségtár két újonnan kinevezett szakembere, Rómer Flóris és Hampel József munkatársi együttműködése mérföldkő volt a Nemzeti Múzeum történetében. Valamennyi korszakból nagy számban kerültek be tárgyak, gyakran az országhatáron kívülről is.¹³ Az Érem- és Régiségtár 1870-ben megnyílt új kiállításában a Pulszky indulása éveiben meghirdetett gyűjtési és kiállítási koncepció érvényesült. A hazai földből előkerülő kulturális és természeti kincsek intenzív feltárása mellett az intézmény ugyanilyen hangsúllyal vállalta fel az emberi alkotóerő univerzális spektrumát, az egyetemes kultúra bemutatását.¹⁴

¶ E kulturális egység feloldódásának, ugyanakkor a képzőművészeti anyag átszervezésének is fontos momentuma az Iparművészeti Múzeum megalapítása. 1873-ban a felállítandó iparmúzeum gyűjteményének megalapozása érdekében mintegy százhusz tárgyat vásároltak meg a bécsi világkiállításról, ezek között nagyobb mennyiségben voltak antik kerámiák és üvegedények, kisplasztikák, valamint ötvöstárgyak.¹⁵ Az alakulóban lévő új intézmény gyűjteménye örök letétként kiegészült a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának, majd pedig a Régiségtárának zömében nem hazai eredetű és az ország történelmével nem összefüggő emléanyagával. A mai értelemben vett iparművészeti tárgyak mellett az Iparmúzeum gyűjteménye archeológiai (például ókori egyiptomi) emlékekkel, közép- és újkori kisbronzokkal és egyéb

Szoborcsarnok a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárában, 1880-as évek
Forrás: *Magyar Salon*, 8. köt., 5. évf., 1887-1888/1

kisplasztikai alkotásokkal is bővült. Az Iparművészeti Múzeum¹⁶ megalapításáról rendelkező 1878. évi törvény az intézményt – az Országos Képtárhoz hasonlóan – a múzeumok és könyvtárak főfelügyelője alá rendelte, és „fiókintézmény” jellegéből adódóan pénzügyeit a Nemzeti Múzeum pénztárnoka intézte.¹⁷

Történelmi Képcsarnok

a haza nevezetes személyiségeinek arcképtárát tartalmazó gyűjtemény

¶ A művészettörténeti képtár és a modern képtár intézményes szétválasztásával ismét előtérbe került a múzeum alapítása óta napirenden lévő igény a haza nevezetes személyiségeinek arcképtárát tartalmazó gyűjtemény létrehozására. Már Miller Jakab Ferdinánd 1807-es tervében külön emlékcsoportként vette fel a „híres férfiak ábrázolásainak palotáit”, majd az *Acta Musei Nationalis*-ban 1818-ban egy új, „Pantheumnak” nevezett osztály szükségességét hangsúlyozta, amelyben „a király és haza körül érdemeket szerzett férfiak képmásai” követendő példaként szolgálnának.¹⁸ Az abszolutizmus éveiben – a Nemzeti Múzeum Képtárának első teljes bemutatkozásakor – a bécsi Helytartóság az uralkodóház tagjainak külön arcképgalériája felállítására adott utasítást. Erre reagálva, a kiegyezést követő évben, 1868-ban megnyíló új állandó kiállítást már egy nemzeti történelmi arcképcsarnok vezette fel, „hol nem annyira a kép műbecsére, mint kit ábrázol, arra volt tekintet”. A képtári egységeket elkülönítetten bemutató, esztétikai alapon válogatott további teremsort ekkor a magyar művészportrék bemutatása zárta.¹⁹

a bécsi Helytartóság az uralkodóház tagjainak külön arcképgalériája felállítására adott utasítást

¶ Pulszky Károly 1884-ben elkészített programját elfogadva²⁰ Trefort Ágoston kultuszminiszter a megalakítandó Történelmi Képcsarnokot az Országos Képtár alá sorolta.²¹ Az új intézmény működéséről szóló határozat meghozatalát követően a Nemzeti Múzeum Régiségtárából és Képtárából 403 festményt és szobrot, valamint a Könyvtárból 15 301 grafikai lapot szállítottak át. Az átvett művek három csoportra oszlottak: „I. A magyar történelemben, irodalomban, művészetben s egyáltalán közéletünkben szerepelt egyének képei.

II. A magyarországi várak, városok s egyáltalán történelmileg nevezetes helyek egyes korszakokból található képei és mapái. III. Heraldikai tárgyak, mint címerképek, zászlók.”²² A Történelmi Képcsarnok szervezeti hovatartozásában később az 1896-os év hozott fordulatot, amikor Wlassics Gyula kultuszminiszter a képviselőház előtt bejelentette, hogy a Történelmi Képcsarnok csak a küszöbön álló intézményi átszervezésekig marad az Országos Képtárnál, mivel a Nemzeti Múzeum gyűjteményeitől az nem választható el.²³

AZ IDEA ADAPTÁLÁSA

¶ Az Országos Képtár megalakulásával (1871), majd a két képtár anyagának átcsoportosításával (1875) megtörtént az első, az Iparművészeti Múzeum létrehozásakor (1873 és 1878) a következő lépés a londoni mintát követő hármas struktúra kialakításának irányába. Elvben megvalósult a kultúrtörténeti, az iparművészeti és a képzőművészeti nemzeti gyűjtemény intézményi különválasztása, a gyakorlatban ugyanakkor mindhárom egység tartalmazott képzőművészeti anyagot. A három intézmény – a Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és az Országos Képtárat felváltó Szépművészeti Múzeum – gyűjteményi anyaga közti profiltisztításokra még a 20. század során is több alkalommal sor került. A Pulszky Ferenc igazgatóságának első évtizede alatt lezajló folyamat kezdőpontját és végső kifizését egy-egy dokumentum rögzíti.

¶ Eötvös József kultuszminiszter az 1870. évi költségvetés tárgyalására benyújtott, tárcájára vonatkozó előirányzat indoklásában részletesen taglalta a Nemzeti Múzeum státusában az alapítás óta bekövetkezett változásokat és az ennek következtében megnövekvő szükségleteket.²⁴ A tudományok fejlődésének eredményeként a kor szembetűnő jelensége volt az önálló szakágak kialakulása. Az új igényeknek megfelelően, ahogy Eötvös fogalmaz, „Magyarországnak történelmi, sőt természettudományi helyes megismerése s megismertetése a szomszéd országok s nemzetek, sőt az egész föld történelmi és természeti viszonyainak tanulmányozása nélkül nem

elvben megvalósult a kultúrtörténeti, az iparművészeti és a képzőművészeti nemzeti gyűjtemény intézményi különválasztása, a gyakorlatban ugyanakkor mindhárom egység tartalmazott képzőművészeti anyagot

a tudományok fejlődésének eredményeként a kor szembetűnő jelensége volt az önálló szakágak kialakulása

remélhető. Ezen meggyőződés s a tények kérlelhetlen logikájának következménye, hogy a m. n. muzeum, habár maiglan is leginkább a magyar sz. korona területének történelmi s természetrajzi ismertetésére vonatkozó tárgyak gyűjtésére törekszik, ma már nemcsak kizárólag magyar, hanem a világ minden tájairól szerzett tárgyakkal is bir, melyek meghatározást, rendszeres felállítást, lajstromozást s végre leiró ismeretést igényelnek, hogy holt kincsekből termékenyítő nemzeti tőkévé váljanak. (...) ezen, nemében egyetlen intézetünk, mely egyes táraiban négy külön muzeumot egyesit..."²⁵

a Régiségtárral kapcsolatban itt rögzült egyértelműen, hogy ez az egység „kizárólag magyarhoni vagy magyar vonatkozású tárgyakat gyűjt”

¶ A Nemzeti Múzeum valamennyi tárát érintő átszervezések révén kialakult új felállást, az egyes egységek eltérő elvek szerint meghatározott gyűjtési irányait az 1889-ben elfogadott szolgálati szabályzat foglalta össze. A múzeum képzőművészeti anyaggal rendelkező gyűjteményi tárai közül a Régiségtárral kapcsolatban itt rögzült egyértelműen, hogy ez az egység „kizárólag magyarhoni vagy magyar vonatkozású tárgyakat gyűjt”. A modern hazai és egyetemes művészet gyűjtésére hivatott Képtárra vonatkozóan a szabályzat kiemeli, hogy a jövőben nagyobb súlyt kell fektetni arra, hogy „minden kiválóbb magyar művész, az irányát, fejlődését és képességét legméltóbban feltüntető művekkel legyen képviselve.”²⁶

¶ Hogyan és minek hatására mehetett végbe ez a váltás, amelynek eredményeként Pulszky Ferenc eredeti terveivel látszólag szögesen ellentétes megvalósulást rögzíthetünk?

azon nemzetekéi, melyek nagyhatalmi állásra igényt tartanak, világpolgári irányít követnek gyűjteményeikben; széles látkörüknél fogva semmi sem idegen előttük, mi az emberi nem művelődéséről tanúskodik s azt felderíti

¶ A változások lefolyása közben, 1875-ben publikálta Pulszky *A muzeumokról* című, oly sokszor idézett és még többször hivatkozott írását, amelyben azokra a vádakra reagált, amelyek a Nemzeti Múzeum gyűjteményi szerkezetének nemzetközi irányát kifogásolták. „Nagyhatalmasságok fővárosai, vagy azon nemzetekéi, melyek nagyhatalmi állásra igényt tartanak, világpolgári irányít követnek gyűjteményeikben; széles látkörüknél fogva semmi sem idegen előttük, mi az emberi nem művelődéséről tanúskodik s azt felderíti. Muzeumaik az emberi műveltség minden ágaira kiterjednek, a művészetnek, legszelesebb értelembé véve, képviselői s raktárai, melyekben mindenki általános átnézetet nyerhet az emberi nem összes művelődésének minden phasisairól az egész földtekén.”²⁷

a Magyar Nemzeti Múzeum mint bázisintézmény – a képző- és iparművészeti anyag levélasztásával – dominánsan a történettudományhoz kapcsolódó honismereti kutatás, a hazai földből előkerülő tárgyi anyag megőrzésének tudományos központjává alakul

Pulszky épp ebben az írásban hozta nyilvánosságra, hogy a Nemzeti Múzeum megválna régi festészeti anyagától. Ami viszont igazán meglepő, e programszerű kijelentések közvetlenül azt követően születtek meg, hogy a múzeum néprajzi gyűjteményének legkeresettebb nemzetközi egysége, a Xántus János kelet-ázsiai utazásából származó etnográfiai gyűjtemény az Iparmúzeumba került, és ezt nem sokkal később a Régiségtárban őrzött tárgyaknak és szobroknak a hazai történelemhez nem kapcsolható csoportja követte. A Pulszky Ferenc által elindított átszervezések lokomotívja, igazgatói karrierje későbbi szakaszán olyan irányba kap zöld jelzést, amely út végén a Magyar Nemzeti Múzeum mint bázisintézmény – a képző- és iparművészeti anyag levélasztásával – dominánsan a történettudományhoz kapcsolódó honismereti kutatás, a hazai földből előkerülő tárgyi anyag megőrzésének tudományos központjává alakul.

¶ A fejleményeket követve, a kiinduló elképzeléseket a végeredménnyel összevetve, némi tanácstalanság foghat el minket. Az 1875-ös tanulmány értelmezésére és a már megkezdett fordulat magyarázatára három lehetséges kiindulás kínálkozik:

a gyűjteményi reform végrehajtása során viszont eddig nem teljesen feltárt külső körülmények miatt ennek módosítására kényszerült

1. Az univerzalitásra törekvés Pulszky Ferenc személyes meggyőződéséeként mindvégig érvényben maradt, a gyűjteményi reform végrehajtása során viszont eddig nem teljesen feltárt külső körülmények miatt ennek módosítására kényszerült. Érdeemes tekintetbe venni, hogy a Régiségtár vezető tisztségviselői, Römer és Hampel is elsősorban a hazai történelemre épülő archeológiai kutatás jeles képviselői voltak, valamint a szakmai és tágabb közvélemény is a változásoknak ezt az irányát sürgette.

egyrészt liberális világpolgár volt, másik oldalról magyar nemzeti tudattal rendelkező hazafi

2. Pulszky Ferenc szellemi alapállását és szakmai döntéseit, mint a kor számos vezető gondolkodója esetében, kettős identitás befolyásolta: egyrészt liberális világpolgár volt, másik oldalról magyar nemzeti tudattal rendelkező hazafi. Ezek természetesen nem szétválasztható, hanem nagyon is egymással összefonódó elemek, amelyeknek inkább csak a dominanciája érzékelhető egy adott pillanatban. Hogy egy pragmatikus

Az Országos Képtár a Magyar Tudományos Akadémia harmadik emeletén, 1874
Forrás: Magyarország és a nagyvilág, képes hetilap, XI. évf. 1874. jan. 4.

és talán nem is méltó szempontot is felvessünk: Pulszky Ferenc 1875-ös okfejtése lehetséges céljaként felmerülhet, hogy a nemzetközi példákkal a megszerezhetetlen, de az egyetemes kultúrtörténet tekintetében kiemelt értékkel bíró műalkotások múzeumba integrálásának egy különleges lehetőségét, a gipszmásolat-gyűjtemény, valamint a híres festményekről készült fénykép-reprodukciók beszerzését kívánta megindokolni. Ezek segítségével – didaktikai szempontból – megőrizhetőnek látszott a gyűjtemény univerzalitása. Az eredeti tárgyak szerzeményezése során viszont a könnyebben beszerezhető és lokális kuriozitást biztosító hungarica-anyagra helyeződött a hangsúly.

a fizikai adottságok miatt beállt kényszerhelyzetben olyan alternatív megoldást kellett keresni, amely módosította ugyan, mégis „mederben tartotta” az eredeti elképzeléseket

3. Mindkét előző kiindulás tartalmaz valós elemeket. Az egész folyamatból leszűrhető konklúzió azonban egy harmadik szempont mérlegelését is felveti. A múzeum és vezetője számára a fizikai adottságok miatt beállt kényszerhelyzetben olyan alternatív megoldást kellett keresni, amely módosította ugyan, mégis „mederben tartotta” az eredeti elképzeléseket. Erre a szakgyűjtemények egységbe szervezett hálózata kínálta a lehetőséget, amelynek tudatos kiépítése nemcsak a hazai nehézségek megoldására kínált lehetőséget, hanem a muzeológia új nemzetközi kihívásainak is kulcskérdése lett.

az új európai múzeumtípus a tudományos szakmúzeum lett

¶ A 19. század utolsó harmadának tudományfejlődésében egyre erősödő tendencia volt az analitikus megközelítés és ezzel párhuzamosan a tudományok szakosodása, differenciálódása, vagyis a szaktudományok kialakulása. Az új európai múzeumtípus a tudományos szakmúzeum lett, amelynek a gyűjtemény őrzése és bemutatása mellett kiemelt feladata volt az anyag szakszerű rendszerezése és katalogizálása. Pulszky Ferenc igazgatói működése alatt Budapesten is létrejött a szakterületenként elkülönülő, de egymással szervezeti összefüggésben lévő közgyűjtemények hálózata.²⁸ A bázis köré épülő fiókinézmények összekapcsolt szervezetével Pulszky az Európa-szerte kialakuló új múzeumi igényeknek, a modern muzeológia követelményeinek megfelelő intézményhálózati rendszert teremtett. Haláláig megtartotta a múzeumok

és könyvtárak főfelügyelője címet, tehát az intézményi átalakulások folyamatát mindvégig magáénak tudhatta. A megvalósítás életképességét az eredmények igazolják, és az elképzelést a később elkerülhetetlenül nagyobb önállóságot élvező gyűjtemények virágzása hitelesíti.

Jegyzetek

- [1] Elhangzott a *Pulszky 150* című, Pulszky Ferenc múzeumigazgatói kinevezésének 150. évfordulója alkalmából szervezett konferencián. A Magyar Nemzeti Múzeum és a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület közös rendezvénye. Magyar Nemzeti Múzeum, díszterem, 2019. március 4.
- [2] A Nemzeti Múzeum 19. századi történetéhez és a képzőművészeti gyűjtemények alakulásához lásd Tóth Ferenc: *Mű–Kincs–Tár. Művészeti közgyűjtemények Magyarországon, 1802–1906*. (MúzeumCafé könyvek 3) Szépművészeti Múzeum, Budapest 2017.
- [3] A királyi pár emlékére 1899-ben nevezték át Victoria and Albert Museumra.
- [4] Henry Tate brit műveket tartalmazó felajánlását követően 1897-ben alakult meg a National Gallery of British Art, a későbbi Tate Gallery, amely bő fél évszázadon át a National Gallery vezetése alatt működött.
- [5] Szvoboda Gabriella: Az Esterházy Képtár a magyar fővárosban. In: *Urbanizáció a dualizmus korában*. Tanulmányok Budapest múltjából XXVIII. Szerk.: Szvoboda Dománszky Gabriella. Budapest 1999, 219–257. (240).
- [6] Sinkó Katalin: Nemzeti Képtár. „Emlékezet és történelem között”. *A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 2008*. Budapest 2009, 17., 20. Az Esterházy-képtár kezelőjeként 1858 óta a családnál alkalmazásban lévő Gustav Kratzmann (1812–1902) festő és restaurátor az új intézményben tovább végezhetette munkáját, 1880-ig ő maradt az Országos Képtár őre. 1881-től a Nemzeti Múzeum igazgatójának fiát, Pulszky Károlyt bízták meg az Országos Képtár vezetésével, eleinte képtári őrként, 1884-től pedig kinevezett igazgatóként.
- [7] P. Szathmáry Károly: Országos közgyűjteményeinkről, *Budapesti Közlöny*, 1874. 49. sz.

- [8] Pulszky Ferenc: A muzeumokról, *Budapesti Szemle*, VIII. köt. 1875, 242–257. Újraközölve in: *Pulszky Ferencz kisebb dolgozatai*. Sajtó alá rendezte: Lábán Antal, Budapest 1914, 218–240. (240).
- [9] Jegyzéke azon szobroknak, mellszobroknak és domborműveknek, melyek 1870 évi augusztus 6-ig a m. nemz. muzeum régiségtárából, a képtárba átszállítottak. MNM Adattár, iktatószám nélkül, 1870. aug. 8.
- [10] Pulszky Ferenc P. Szathmáry Károly képviselőházi felszólalására adott válasza. *Képviselőházi napló*, 1869. XX. köt., 419. orsz. ülés, 1872. jan. 18., 188.
- [11] A Vallás és közoktatási magyar kir. miniszternek előterjesztése az 1871. évről szóló költségvetési előirányzata tárgyában, 34.
- [12] A Képzőművészeti Tanács létrehozásáról szóló rendelet, 1871. márc. 30.: OSZK Kézirattár Fol. Hung. 1716/72–87. A Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium Képzőművészeti Ügyosztálya mellett működő tanácsadó testület legfontosabb feladata az ösztöndíjak odaítélése és a pályázatok elbírálása mellett a múzeumok számára történő állami vásárlások ajánlása volt.
- [13] A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Szerk.: Pintér János. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2002, 17., 28–32., 54–57., 75–77., 103., 166–167., 201–202., 233–241.
- [14] *Képes kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában*. Szerk.: Rómer Flóris. Pest 1870. A katalógusban taglalt terembeosztás szerint önálló egységekként mutatták be a különféle régészeti kultúrkörök emlékeit, valamint az újabb korok használati funkció szerint elkülönített tárgycsoportjait. I. éremgyűjtemény, II. őskori leletek, III. „Barbárkori vastárgyak, római, egyiptomi, etrusiai, népvándorlási tárgyak”, IV. fegyvertár, V. ékszerek, VI. régi bútorok, órák, képek stb., VII. vegyesek, VIII. rendezés alatt van. Az utóbbi terembe és a folyosó egy részébe lettek tervezve az antik gipszmásolatok, amelyek megvásárlására az ez évi költségvetésben nyolcezer forint volt elkülönítve. 1873-ban jelent meg az átdolgozott második kiadás. A Régiségtár állandó kiállításának ismertetése cikksorozatban: Pulszky Ferenc: A Magyar Nemzeti Múzeum kincsei, *Fővárosi Lapok*, XI. 1874, 238. sz., 1036–1037.; 244. sz., 1062–1063.; 249. sz., 1084–1085.; 256. sz., 1114–1115.; 262. sz., 1140–1141.; 268. sz., 1166–1167.
- [15] Szilágyi János György: Pulszky Károly vásárlásai. Ókori művek. In: *Pulszky Károly emlékének. Kiállításkatalógus*. Szerk.: Mravik László.

- Szép művészeti Múzeum, Budapest 1988, 63–68. A beérkező és a létesítendő iparmúzeum számára elkülönített anyag ideiglenesen a Nemzeti Múzeum előcsarnokában lett felállítva; ünnepélyes megnyitása 1874. április 19-én volt. Az iparmúzeum, *Vasárnapi Ujság*, 1874. ápr. 26., XXI. 17. sz., 266.
- [16] Az éves költségvetésekben 1884-ig „Iparmúzeum” néven, azt követően lett hivatalosan is Iparművészeti Múzeum.
- [17] Bárány Radvánszky Béla: A Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött országos bizottság jelentése. *Magyar Könyvszemle*, 6. évf. 1. füz. (1881), 31–63. (51).
- [18] *Acta litteraria Musei Nationalis Hungarici*. Tomus I. Budae 1818, 19–20. Magyar fordításban idézi Éber László: A múzeumi képtár múltja és jelene. In: *A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene alapításának századik évfordulója alkalmából*. Írták a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői. Budapest 1902, 179.
- [19] *A Magyar Nemzeti Múzeum képtárának lajstroma*. Kiadja: Kubinyi Ágoston. Pest 1868, 5–6.
- [20] A kultuszminister és Pulszky Ferenc közötti levelezés, valamint Pulszky Károly tervezete az SZM Központi Irattárában, 18/1884 gyűjtőszámon.
- [21] *Trefort Ágoston leirata Pulszky Ferencnek*, 1884. szept. 24. SZM Központi Irattár 33/1884.
- [22] Uo.
- [23] *Képviselőházi napló*, 1892, XXIX. köt., 558. orsz. ülés, 1896. febr. 13., 395.
- [24] A Vallás- és közoktatásügyi ministerium 1870 évi költségvetési előirányzata – Indokolás, 18–19.
- [25] Uo., 19.
- [26] *A magyar nemzeti múzeum szervezete és szolgálati szabályzata*, 1889. OSZK 217.235.
- [27] Pulszky Ferenc: A múzeumokról, *Budapesti Szemle*, VIII. köt. 1875, 242–257. Újraközölve in: *Pulszky Ferencz kisebb dolgozatai*. Sajtó alá rendezte: Lábán Antal, Budapest 1914, 218–240. (219.).
- [28] Fejős Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum története II., 1848–1944. *Folia Archeologica* 17, 1965, 285–301. (292.), Katus László: A polgári kultúra intézményrendszerének kiépülése Magyarországon a 19. században. In: *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században*. Szerk.: Vonyó József. Pécs 2003, 11–34.

Madarász Viktor műteremháza a Városligeti fasorban